

ZBIGNIEW ŻOŁNIERKIEWICZ HANDEL I RZEMIOSŁO W ZBĄSZYNIU W LATACH PRZED WYBUCEM II WOJNY ŚWIATOWEJ.

Wstęp

Z każdym rokiem odchodzą na zawsze ludzie, którzy żyli i mieszkali w Zbąszyniu w latach przedwojennych. Jest ich coraz mniej i może dojść do tego, że z chwilą odejścia ostatniego przedwojennego Zbąszyniaka, zabraknie kogoś, kto będzie mógł przekazać potomnym dane o tym, jak było i jak się żyło w Zbąszyniu w tamtych latach. Dlatego podjąłem się opracowania, które zawierają dane o handlu i rzemieślnikach z tego okresu.

Wykorzystałem osobisty pamiętnik (do dziś w części zachowany), który jako młodzieniec codziennie uzupełniałem. Cennym źródłem są oryginalne odciski przedwojennych pieczęci kupców i rzemieślników zbąszyńskich. Niektóre podane tu informacje uzyskałem od zasiedziałyh Zbąszyniaków, którzy dobrze pamiętają dawne czasy, jak też z przedwojennych gazet a zwłaszcza „Dziennika Poznańskiego”.

Spacerkiem przez miasto

Proponuję spacer po Zbąszyniu, rozpoczynając go z dworca głównego PKP. W budynku głównym dworca mieściła się restauracja, a tuż przed nią salon fryzjerski prowadzony przez p. Maciejewskiego. Wychodzimy z dworca i udajemy się w kierunku miasta. Po lewej stronie, gdzie dziś mieszczą się Zakłady „Romeo” był teren koszar, gdzie stacjonował szwadron 7 pułku ułanów, popularnie zwany „białą siódemką”. Idziemy dalej i tuż przed torami po lewej stronie (ul. Graniczna) budynek, w którym mieściła się restauracja Rybickiego. Przechodzimy przez tory i po prawej stronie na narożniku (nr 47) mieściła się restauracja Szczecina, a po przeciwnej stronie piekarnia Antoniewskiego, a tuż za nią dwa zakłady fryzjerskie Wiśniewskiego i Raua. Nieco dalej sklep kolonialny Bartecki, a w budynku nr 40 mieścił się warsztat naprawy i wiercenia pomp Rietze.

Idziemy dalej i dochodzimy do budynku nr 39 gdzie mieściła się siedziba słynnego przedsiębiorcy przewozowego Oswalda Zippela. Po przeciwnej stronie pod nr 52 czynny był rzeźnik Franke.

Kontynuujemy naszą wędrówkę i dochodzimy do budynku zlokalizowanego na skrzyżowaniu z ul. Łąkową. Przed wojną znajdowała się tu restauracja Frą-

kowiaka. Po przeciwnej stronie sklep rzeźniczy Ankiewicza słynny ze specjalności: salseson z jajkiem gotowanym w środku.

Przechodzimy dalej i po prawej stronie za ośrodkiem zdrowia zlokalizowany jest młyn, stanowiący przed wojną własność Antoniego Szostaka. Po przeciwnej zaś stronie budynek szkolny „Romeo” był niegdyś siedzibą urzędu celnego. Nieco dalej w budynku nr 23 mieścił się skład kolonialny Smertki, a po przeciwnej stronie (nr 62) warsztat stolarski Pfeiffera, obok rzeźnik Wincenty Dulat i fryzjer Caliński.

Idąc dalej dochodzimy do budynku nr 20, gdzie znajdował się zakład szklarski Janka, gdzie uprzednio prowadził, słynną w całej Polsce, swoją pracownię witraży Mocznay z pochodzenia Węgier. Tuż za nim była piekarnia Lamberga oraz olejarnia Harta. Dalej, po tej samej lewej stronie, gdzie dziś jest zagospodarowany mały park, mieścił się cmentarz ewangelicki, a naprzeciw niego piekarnia i cukiernia Woźniaka.

Nieco dalej pod nr 68 znajdujemy sklep kolonialny Schölzchena. Przechodzimy mostek i po prawej stronie widzimy szkołę muzyczną, która była siedzibą Niemca Wendenburga właściciela cegielni w Strzyżewie. Tuż za nim mieszkał malarz Hermanowicz, a swoją piekarnię miał tu Piotr Szczepaniak. Po przeciwnej stronie pod nr 15 były warsztaty: ślusarski Lesickiego i szewski Sobkowiaka. Przed budynkiem nr 14, w którym mieściła się restauracja Lehmana stała figura Najświętszego Serca Jezusowego, która usunięta przez Niemców przez wiele lat umieszczona była na cmentarzu parafialnym. Obecnie powróciła opodal dawnego miejsca i stanowi zamknięcie osi widokowej od strony pl. Wolności. Po przeciwnej stronie, gdzie dziś jest Bank Spółdzielczy mieściła się Komunalna Kasa Oszczędności.

W budynek stojącym przy skrzyżowaniu z ul. Mostową był sklep kolonialny Frąckowiaka, który zginął w Katyniu. Tuż za nim, w dużym budynku mieszkał zdun Szulc. Na przeciw po drugiej stronie ulicy mieścił się sklep papierniczy i księgarnia.

Idziemy dalej i dochodzimy do kina „Obra”. Tu mieściła się restauracja Palickiego z dużą salą, w której również wyświetlano filmy (bilet kosztował 20 groszy). W budynku pod nr 74 mieszkał krawiec Szuster, a dalej pod nr 77 mieścił się sklep kolonialny Filipowskiego, a tuż za nim w małym budynku był warsztat szewski Józefa Puterczyka i pracownia krawiecka Szutty.

Dochodzimy do ul. Jeziornej, gdzie na narożniku mieścił się następny sklep kolonialny Andrzeja Chudzickiego. Po przeciwnej stronie był młyn braci Grzybowski. W miejscu starego przedszkola mieściła się szkoła niemiecka, a na dzisiejszym placu zabaw piękny kościół ewangelicki. Kościół był nieznacznie tylko uszkodzony w czasie działań wojennych, ale nie zabezpieczony systematycznie niszczał i w końcu został rozebrany. Po przeciwnej stronie ulicy w parterowym budynku nr 1 była piekarnia Waltera Kruszyńskiego.

Wkraczamy na Plac Wolności. Tu pod nr 11, gdzie stoi nowy piętrowy budynek znajdował się parterowy, długi budynek, w którym mieścił się skład tru-

mien i zakład stolarski Krzymińskiego. Po prawej stronie okazały budynek z czerwonej cegły to dawniejsza pastorówka – mieszkanie służbowe pastora. Tuż za tym budynkiem był sklep rzeźniczy Walentego Dulata, a tuż za nim zakład szewski Wacława Utraty. Po przeciwnej stronie placu pod nr 7 był warsztat cieślowski Białeckiego, a pod nr 5 na przeciw pomnika szkoła podstawowa. Dalej pod nr 18 znajdował się warsztat malarski Aleksandra Sołtysika. Na narożniku pl. Wolności pod nr 1 mieściła się restauracja Guczego.

Idąc dalej w kierunku śródmieścia po prawej stronie dochodzimy do ul. Garczyńskich. Na samym narożniku w miejscu obecnej pijalni piwa, w latach 30 XX wieku mieścił się skład wódek, win i likierów Brychcego. Nieco dalej pod nr 8 mieszkał znany zbąszyński lekarz Władysław Kurlus. Na końcu tej ulicy pod nr 5 mieściła się ochronka pod wezwaniem „Anioła Stróża” – czyli przedszkole – prowadzone przez zamieszkałe tam siostry elżbietanki.

Wracamy do głównej ulicy prowadzącej w kierunku rynku. Przechodzimy przez tzw. „tame”. Po lewej i prawej stronie łąki, często zalewane przez Obrę. W głębi po prawej w obrębie parku mieściła się wytwórnia mat trzciniowych będąca własnością Skórzewskiego. Po lewej stronie okazały dom, gdzie mieści się obecnie księgarnia, był siedzibą zakładu krawieckiego Żyda Lubranieckiego, sklep wyrobów z drzewa i wikliny Sikorskiego, a na piętrze znany zakład fotograficzny Konstantego Sikorskiego. Za tym budynkiem, gdzie obecnie znajduje się zagospodarowany skwerek, stał mały, parterowy budynek z czerwonej cegły, gdzie mieściła się perfumeria Zdzisława Sinińskiego. Tuż za nią, nieco w głębi, mała mleczarnia Weilanda, w której przerabiano się mleko, a wszystkie produkty zaraz sprzedawało.

W budynku pod nr 36 mieściła się piekarnia i cukiernia Willego Kruschińskiego. Gwarno było tu zwłaszcza w niedziele, bo można było tu nie tylko kupić świeże ciastka, ale i na miejscu je zjeść przy stoliku i przy kawie. Po drugiej stronie ulicy pod nr 1 mieścił się sklep kolonialny Józefa Kapuśniaka, a tuż za nim rzeźnictwo Jana Bajera.

W budynku obok poczty miał gabinet dentysta Edmund Bąkowski. W tym samym budynku mieszkał Edmund Kossowski, słynny śpiewak operowy, obecnie profesor mieszkający w Warszawie. Obecna poczta spełniała i dawniej taką samą funkcję. Przedwojenną ciekawostką było to, że przed pocztą stał automat, gdzie za kilkadziesiąt groszy można było samemu kupić cukierki.

Za pocztą pod nr 33 (dawny sklep „Adam i Ewa”) mieścił się piękny magazyn odzieżowy Jana Schwartza. Naprzeciw tego budynku był zlokalizowany warsztat szewski Kazimierza Starszaka, a bezpośrednio za nim tereny kościelne z kościołem parafialnym. Po drugiej stronie był sklep papierniczy Szałamacha oraz na samym rogu rynku sklep kolonialny, delikatesowy, który nazywał się „Kaiser Kaffee Geschäft”. Stąd też jeszcze dzisiaj usłyszeć można, zwłaszcza od starszych mieszkańców, że idą do „kafejki”. W budynku tym na piętrze mieszkał i prowadził zakład krawiecki Kasztelańczyk, którego syn jeszcze do lat 80 XX w. kontynuował rodzinne tradycje krawieckie.

I w ten sposób doszliśmy do rynku. Skracamy w lewo i pod nr 16 mieściła się restauracja Neumanna, w tym budynku mieszkał też adwokat Meysner. W następnym budynku mieścił się zakład krawiecki Stachowiaka, a za nim, gdzie obecny sklep masarski, był rzeźnik Józef Rypiński. Dalej pod nr 10 był zakład malarski Józefa Marciniaka, a pod nr 9 stolarnia Rotheho.

Dalej przechodzimy koło budynku szkoły i dochodzimy do budynku nr 7. Był tu warsztat ślusarski Otto Heiricha, którego specjalnością była naprawa rowerów. Na fasadzie tego budynku umieszczony był bocykl – rower o olbrzymim przednim kole i małym tylnym. Obecnie bocykl ten znajduje się w Muzeum Ziemi Zbąskiej. Dalej mijamy zakład bednarski Neumanna, a pod nr 4 prywatną aptekę Aleksandra Köhlera. Tuż za nią piekarnia Lorkiewicza i rzeźnictwo Piweckiego. W ostatnim budynku w tej pierzei rynku był sklep kolonialny Michała Krausego. Skracamy w lewo i udajemy się główną ulicą w kierunku mostu. W narożnikowym budynku był zakład zegarmistrzowski Leona Niezielińskiego, a na przeciw pod nr 5 był sklep bławatów Antoniego Lendziana, obok pod nr 6/7 zakład fryzjerski Linusa Sauera. Przechodzimy koło drogerii Leona Molickiego, a naprzeciw, gdzie dziś jest kawiarnia, był sklep galanteryjny Ehlich, a bezpośrednio za nim piekarnia i cukiernia Wojciecha Cieślińskiego, gdzie również można było wypić kawę przy stoliku. W tym samym budynku za piekarnią sklep papierniczy prowadził Rzepka.

Po drugiej stronie ulicy pod nr 9 Rzeźnictwo Franciszka Niedbała długoletniego radnego miejskiego, którego syn Feliks był już przed wojną znanym działaczem sportowym i jednym z założycieli klubu sportowego „Obra”. Teraz skracamy w lewo i ul. Chmielną i przy Pl. Rybaki oglądamy budynki browaru Antoniego Schütza, słynnego z białego piwa „Bock”. Była tu też restauracja prowadzona przez Sauera. Tuż za browarem mieścił się zakład fotograficzny Szymanderskiego.

Wracamy do ulicy głównej i idziemy przedłużeniem ul. Chmielnej, a mianowicie ul. Por. Żwirki. Obecny budynek UGiM to przedwojenny magistrat, a tuż za nim duży budynek o grubych murach to więzienie zbąszyńskie. Naprzeciw niego (ul. Marcinkowskiego 4) to przedwojenna synagoga, bóżnica czyli żydowski dom modlitwy. Nieco dalej tuż przy rzece budynek dawnego ośrodka zdrowia, który stanowił przed wojną prywatną posiadłość zapalonego pilota Bernarda Skórzewskiego, właściciela Perzyn, jeziora, parku.

W drodze powrotnej do głównego traktu naszego spaceru mijamy nowy budynek z zakładem zegarmistrzowskim Szulza. Uprzednio stała tu gliniana chata, w którym mieścił się zakład stolarski Wierzejewskiego oraz sklep gotowizny Grünberga. Tuż za nim były: sklep papierniczy i oprawa obrazów Lisiewiczza i sklep bławatów Feliksa Kubiaka. Dalej pod nr 26 mieściła się restauracja i kino Olejniczaka. Ten fragment ulicy zamykał dwa sklepiki towarów kolonialnych Pitra i szewski Wajmana.

Po drugiej stronie ulicy za ul. Chmielną pod nr 10 był sklep bławatów Schützkiego, a tuż za nim pracownia krawiecka Kamińskiego. Pod nr 12 restauracja

Fleischera, a dalej zakład zegarmistrzowski Marszałkiewicza (obecny zakład fotograficzny), w podwórzu którego zakład oprawy obrazów i książek Franciszka Kubiaka.

Przechodzimy przez most na Obrze, który przed wojną był drewniany i malowany na zielono. W pierwszym budynku po prawej stronie była drogeria Szymanderskiego i sklep bławatów Skowrona, a w podwórzu mieścił się zakład stolarski Nowackiego. Tuż za nim sklep żelaza i handel węglem Antoniego Kryzana oraz zakład szewski Feliksa Kwaśnego, a w budynku nr 16 rzeźnictwo Leona Niedbała.

Zbliżamy się do budynku nr 17 – siedziby Trojanowskich. Tu mieszkał dentysta Trojanowski, a na parterze była restauracja Trojanowskich. Tuż obok zakład fryzjerski Mania, sklep żelazny Bolesława Rzepy i kolonialka Andrzeja Szczepaniaka. Ostatnim budynkiem przed skrzyżowaniem to znana przedwojenna restauracja Fellnera.

Wracamy na drugą stronę i rozpoczynamy wędrówkę znowu od mostu. W pierwszym budynku Leszczyńscy prowadzili sklep bławatny, natomiast w podwórzu mieli rybołówstwo. Dalej w budynku nr 15 sklep kolonialny Jaskulskiego, a po nim zakład cholewkarski Żytkowiaka. W następnych budynkach była wytwórnia swetrów Moczko, sklep gospodarstwa domowego Neumanna i zakład szewski Piotrowskiego. Ostatnim budynkiem przed krzyżówką był dom starców rozebrany w latach powojennych.

Teraz skręcamy w lewo (dzisiejsza ul. Przedmieście św. Wojciech). Pierwszy budynek nr 16 to piekarnia Matuszewskiego, a tuż za nią zakład ślusarski Maksymiliana Koniecznego. Z kolei pod nr 14 była restauracja Mathesa, a dalej zakład stolarski Duszczaaka oraz kolonialka Bomme.

Przechodzimy na dzisiejszą ul. Miodową, gdzie obok siebie urzędowało dwóch kowali: Lehmann i Kleindinst. Na końcu tej ulicy była stolarnia Przybylskiego. Po drugiej stronie ulicy tuż przy ul. Targowisko mieszkał zdun Karcz, a obok niego była stolarnia Rödlicha. Natomiast obok stacji benzynowej mieściła się restauracja i rzeźnictwo Feliksa Wenera.

Przechodzimy na ul. Poznańską. Tuż za zakładem ślusarskim Błocha po lewej stronie zakład trumien i stolarnia Chłopka. Za nim był piekarz Pluskota, sklep kolonialny Bednarka, a w podwórzu sprzedaż węgla prowadzony przez Styperka. W dalszej kolejności dwa sklepy kolonialne Kubackiego i Bociana oraz zakład kuśnierski ze sklepem Pawłowskiego. Pod nr 3 była piekarnia Horowskiego, a obok ogrodnictwo Karola Utraty, w podwórzu koło weterynarii wymianę zboża prowadził Walenty Król. Obok zakład krawiecki prowadził Pakuła, a na narożniku restauracja Wincentego Szaferskiego.

Wracamy do krzyżówki i wędrujemy ul. Powstańców Wlkp. W pierwszym narożnikowym budynku po lewej stronie była restauracja Grzeško, a tuż za nim rzeźnictwo prowadził Kurt Werner. W następnym budynku zakład rymarski prowadził Mania. Pod nr 47 zakład piekarski Otto Szostaka, a tuż za nim rzeźnik Wachowski i fryzjer Piotr Król.

Dalej przechodzimy koło szkoły podstawowej i dochodzimy do budynku nr 41 powojennej siedziby Gminnej Spółdzielni (do roku 1975). Przed wojną mieściła się tu posiadłość Cohna, który prowadził wymianę i handel zbożem, śrutem, i otrębów. Pod nr 40 był sklep kolonialny Wolnego, a obok drobne ogrodnictwo Witkiewicza, oraz zakład szewski Piątka.

Przechodzimy na drugą stronę i wracamy do centrum. Tu pod nr 16 było ogrodnictwo Śmiergały. Tu urzędował również krawiec Woś. Mijamy Ośrodek Kultury, gdzie mieściła się restauracja Olejniczaka, a miejsce to mieszkańcy nazywają „Strzelnica”. Obok zakład szewski Gruszczyńskiego i sklep kolonialny Rokity. Idziemy dalej i w budynku nr 10 był zakład bednarski Cieślińskiego. Dalej zakład malarski Kuczera i rzeźnictwo Kostery. Pod nr 8 był punkt wymiany zboża i śruty Mendla. W budynku nr 7 znajdował się zakład szewski Lüdersa i krawiectwo Walkowiaka. Obok sklep artykułów gospodarstwa domowego Szostaka. Nieco dalej pod nr 6 zakład fryzjerski Skrzypczaka. Zbliżamy się do budynku nr 4 gdzie mieszkało 2 krawców: na parterze Piaskowy, a na piętrze Jankowiak. W budynku pod nr 1 była piekarnia Szymona Bażyńskiego.

Spis właścicieli firm, zakładów i sklepów w Zbąszyniu przed II wojną światową w układzie branżowym.

Apteka

Köhler Aleksander - Rynek 4

Adwokat

Maysner - Rynek

Bednarz

Cieśliński - ul. Powstańców Wlkp.10

Neumann - Rynek 6

Browar

Schütz Gustaw - Pl.Rybaki

Cegielnia

Kucz - Perzyny

Wendenburg – Strzyżewo

Mielżyński – Zbąszyń

Cieśla

Białecki – Pl.Wolności 7

Dentysta

Bąkowski Edmund – ul. Senatorska 35

Trojanowski – ul. Senatorska 17

Drogeria

Molicki – ul. Senatorska 8

Siniecki – ul. Senatorska 40

Szymanderski – ul. Senatorska 14

Ekspert drobiu i jaj

Kliks – ul. 17 stycznia 4

Fotograf

Sikorski – ul. Senatorska 41

Szymanderski – Pl.Rybaki

Fryzjerzy

Caliński – ul. 17 stycznia 74

Gurowski – ul.Senatorska 11

Pigłás – ul.Senatorska 18

Rau ul. 17 stycznia 46

Sauer – ul. Senatorska 7

Skrzypczak – ul. Powstańców Wlkp. 6

Wiśniewski – ul. 17 stycznia 46

Garbarnia

Kostera – ul. Garbarska

Olejniczak – ul. Polna

Handel węglem

Kryzan Antoni – ul. Senatorska 15

Styperek – ul. Przedmieście św.Wojciech 6

Handel zbożem

Cohn – ul.Powstańców Wlkp 41

Król Walenty ul. Przedmieście św.Wojciech 2

Mendel – ul. Powstańców Wlkp 8

Kamieniarz

Frankowski Michał Pl. Wolności 16

Kołodziej

Tylkowski – ul. Powstańców Wlkp. 51

Kowal

Boch Ambroży – ul. Powstańców Wlkp.

Kleidinst ul. Miodowa

Lehmann ul. Miodowa

Krawcy

Jankowiak Teodor – ul. Powstańców Wlkp 4

Kasztelańczyk – Rynek 17

Kamiński – ul. Senatorska 11

Lubraniecki – ul.Senatorska 41

Pakuła – ul. Przedmieście św.Wojciech 2

Piaskowy – ul. Powstańców Wlkp 4

Stachowiak – Rynek

Szuster – ul. 17 stycznia 74

Szutta – ul. 17 stycznia 78

Walkowiak – ul. Powstańców Wlkp. 7

Woś – ul. Powstańców Wlkp. 16

Kino

Olejniczak – ul. Senatorska 26

Palicki – ul. 17 stycznia 10

Lekarze

Kurlus Władysław – ul. Garczyńskich 8

Piotrowski Feliks – Rynek 3

Ladowanie akumulatorów

Szostak – młyn ul. 17 stycznia

Szhütz – browar Pl.Rybaki

Malarze

Hermanowicz – ul. 17 stycznia 70

Kuczer Franciszek – ul. Powstańców Wlkp10

Marciniak Józef – Rynek 10

Sołtysik Aleksander – Pl. Wolności 18

Mleczarz

Weiland - ul.Senatorska 39

Ogrodnik

Szmergała – ul. Powstańców Wlkp 16

Skórzewski w parku

Utrata Waclaw – ul Przedmieście św.Wojciech 2

Witkiewicz – ul. Powstańców Wlkp

Olejarnia

Hart – ul. 17 stycznia 20

Piekarze

Ankiewicz – ul. 17 stycznia 47

Bażyński Szymon – ul.Powstańców Wlkp. 1

Bocko – ul. Poznańska

Cieśliński Wojciech – Senatorska 30

Horowski ul. Przedmieście św.Wojciech 3

Kruszyński Walter ul. 17 stycznia 1

Kruszyński Willi – ul. Senatorska 36

Lemberg – ul. 17 stycznia 20

Lorkiewicz – Rynek 2

Pluskota – ul. Poznańska

Szczepaniak Piotr – ul. 17 stycznia 78

Szostak Otto – ul. Powstańców Wlkp. 47

Woźniak – ul. 17 stycznia 66

Pompy – wiercenie

Rietze – ul. 17 stycznia 40

Trojanowski – ul. Gen. Dowbór – Muśnickiego

Restauracje

Fellner – ul. Senatorska 19

Fleischer – ul. Senatorska 12

Frąckowiak – ul.17 stycznia 54

Grzeško – ul. Powstańców Wlkp. 51

Gucze – pl. Wolności 1
Lehmann – ul. 17 stycznia 14
Mathes – ul. Przedmieście św. Wojciech
Naumann – Rynek
Olejniczak Jan – ul. Senatorska 26
Olejniczak Kazimierz – ul. Powstańców Wlkp 12
Palicki – ul. 17 stycznia 10
Rybicki – ul. Graniczna
Sauer – pl. Rybaki
Szferski – ul. Przedmieście św. Wojciech
Szczecina – ul. 17 stycznia 49
Trojanowski – ul. Senatorska 17
Werner – ul. Przedmieście św. Wojciech 8

Rybacy

Glaubich – ul. Mostowa
Leszczyński – ul. Senatorska 8

Rymarze, siodlarze

Piosik – ul. Przedmieście św. Wojciech 6
Mania Wincenty – ul. Powstańców Wlkp. 49

Rzeźnicy

Ankiewicz – ul. 17 stycznia 31
Bayer Jan – ul. Senatorska 2
Frankie – ul. 17 stycznia 52
Dulat Walenty – pl. Wolności 16
Dulat Wincenty – ul. 17 stycznia 63
Kostera Piotr – ul. Powstańców Wlkp.
Niedbał Franciszek – ul. Senatorska 9
Niedbał Leon – ul. Senatorska 16
Piwecki – Rynek
Rypiński – Rynek
Wachowski – ul. Powstańców Wlkp. 46
Werner Feliks – ul. Przedmieście św. Wojciech 8
Werner Kurt – ul. Powstańców Wlkp. 50

Oprawa książek

Kąkol – ul. 17 stycznia 4

Sklepy

Bartecki – ul. 17 stycznia 44
Bednarek – ul. Przedmieście św. Wojciech 6
Bocian – ul. Przedmieście św. Wojciech 5
Bomme – ul. Przedmieście św. Wojciech 12
Brychcy – ul. Garczyńskich 8
Chudzicki Andrzej – ul. 17 stycznia 79
Filipowski – ul. 17 stycznia 77

Frąckowiak – ul. 17 stycznia 13
Grünberg – ul. Senatorska 29
Ehrlich – ul. Senatorska 31
Jaskulski – ul. Senatorska 25
Kapuśniak – ul. Senatorska 1
Krause Michał – ul. Senatorska 31
Kryzan Antoni – ul. Senatorska 15
Kubiak Feliks – ul. Senatorska 17
Ledzian Antoni – ul. Senatorska 15
Leszczyński – ul. Senatorska 24
Matuszczak – ul. Senatorska 11
Moczko – ul. Senatorska 20
Neumann – ul. Senatorska 21
Pawłowski – ul. Przedmieście św. Wojciech 4
Piter – ul. Senatorska 25
Rokita – ul. Powstańców Wlkp. 11

Stolarze

Chłopek – ul. Przedmieście św. Wojciech 1
Duszczak – ul. Przedmieście św. Wojciech 15
Krzymiński – pl. Wolności 11
Przybylski – ul. Miodowa
Rotke – Rynek 9
Rödlich – ul. Targowisko
Wierzejewski – ul. Senatorska 29

Szklarz

Janek - ul. 17 stycznia 20

Szewcy

Gruszczyński – ul. Powstańców Wlkp. 12
Kwaśny Feliks – ul. Senatorska 35
Lüders – ul. Powstańców Wlkp. 7
Piątek – ul. Powstańców Wlkp. 42
Piotrowski Ludwik – ul. Senatorska 17
Puterczyk – ul. 17 stycznia 78
Sobkowiak – ul. 17 stycznia 15
Starszak Kazimierz – ul. Senatorska 4
Utrata Waclaw – pl. Wolności 17
Wajman – ul. Senatorska 25

Spedytorzy

Binder – ul. Wigury
Zippel Oswald – ul. 17 stycznia 39

Ślusarze

Heinrich Otto – Rynek 7
Hytry Apolinary – ul. Gen. Dowbór – Muśnickiego

Konieczny Maksymilian – ul.Przedmieście św. Wojciech 15

Lesicki – ul. 17 stycznia 15

Wikliniarstwo

Frankowski – ul. 17 stycznia 65

Wiatrak

Kruszel – ul. Topolowa

Zduni

Karcz – ul. Targowisko

Szulc – ul. 17 stycznia 12

Zegarmistrze

Marszałkiewicz – ul. Senatorska 13

Niezieliński – ul. Senatorska 32